

Okuma Sanatı

Maya Kitap: 175, Düşünce: 20
1. Baskı, İstanbul Nisan 2018

ISBN: 978-605-9902-86-1

Orijinal Adı: The Art of Reading

Copyright © Damon Young, 2016

Türkçe yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla Maya Kitap'a aittir. Telif hakları sahibinin izni olmaksızın, hiçbir yolla çoğaltılamaz, kopyalanamaz ve dağıtılamaz.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç

Editör: Selin Saraçoğlu

Son Okuma: Alara Ergin

Mizanpaj: Mehmet Büyükturna

Kapak: Gülay Tunç

Maya Kitap * Sertifika: 14079

Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 12

e-posta: info@mayayayinlari.com www.mayayayinlari.com

Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi * Sertifika: 34011

Beylikdüzü Osb Mah. Orkide Cad. 9 Z Merkez Köyü / Merkez Bucağı

Beylikdüzü / İstanbul Tel: 0212 576 01 36

Okuma Sanatı

Damon Young

Çevirmen

Esra Dođu

İçindekiler

Özgürleştiren Sayfalar 9

Merak 41

Sonsuz Kitaplık

Sabır 68

Buckingham Sarayı'nda Can Sıkıntısı

Cesaret 89

Bitirilmemişliğin Ninjası

Gurur 109

Asıl Asılsızlık

Ölçülülük 134

Oyalanma İştahı

Adalet 163

Hayır Dedim, Yapmayacağım Hayır

Sandık Odası 186

Teşekkür 220

Her şeyi, bana önce okuyarak sonra da okumayı
keserek başlatan aileme...

Bir kitap her şeyden öte, kayıtsız evreni dolduran, başka ciltler arasında okuruyla, yani kaderinde o semboller olan kişiyle tanışana kadar kayıp olan bir ciltten ibarettir.

—Jorge Luis Borges, *A Personal Library*'ye giriş yazısından.

İnsan, köleler için yazmaz.

—Jean-Paul Sartre,
“*Why Write?*”

Özgürleştiren Sayfalar

Sağ tarafımda çam ağacından yapılmış küçük, lekeli bir kitaplık var. Raflarında ise birçok diğer şeyle birlikte çocukluğum duruyor.

Haki ve şarap rengi keten bezlerle kaplanmış klasikler yan yana dizilmiş. *Ezop Masalları*, dört yaşındakiler için fazla dobra aforizmalarla dolu: “Savaşa hazırlıklı olmak, barışın en iyi garantisidir.” Biraz ötede Richard Burton’ın *Binbir Gece Masalları* çevirisi duruyor; kitaptaki müstehcen ifadeler çocuklara uygun hale getirilmiş: “Adam elini kadının sol koltuk altının üzerine yerleştirdi. Bu esnada kadının hayati organı da adamın hayati organı da birleşmek için yanıp tutuşuyordu.” Annemin yetmiş sene sonra bile hâlâ okunan gizem, macera ve ara sıra da fiziki işkence içeren masal kitabı *Sihirli Ülkeler Ağacı*. Annemin doğduğu yıl basılan *Winnie the Pooh* da bende. Yetmiş yıl

sonra, şimdi de torunu Eeyore günlerinin tadını çıkarıyor: “İyi sabahlar Ayı Winnie! Tabii bu sabaha ‘iyi’ denebilir-se... Doğrusu bundan emin değilim.” Ama benim için aralarında en önemlisi, suni deri ve sahte altın kaplamasıyla *Sherlock Holmes’un Meşhur Davaları*.

Holmes, içine girdiğim ilk edebi dünyaydı. Conan Doyle’un, ilkokul arkadaşlarımin hepsinin okuduklarından çok daha kalın olan 800 sayfalık kitabını okumak bana gurur vermiş, üstünlük yarışına da katkı sağlamıştı. Bu eski yazı yığını kendimi özel hissetmeme yardımcı olmuştu. Kitabın “Serif” denen ciddi yazı tipi, 11 yaşındaki diğer çocuklardan daha zeki olduğumu gösteriyordu. Süslemeli cildi ise, entelektüel anlamda öğretmenlerimden daha cesur olduğumun göstergesiydi.

Sherlock Holmes adeta varoluşsal bir kıyafet provası gibiydi; olmayacağını görmek için denediğim bir yetişkin bedeniydi. Ortak özelliklerimizden bir üniforma yaptım: sosyal tutarsızlık, duygusal kaçışlar ve iflah olmaz merak. Conan Doyle’un düzyazısında bu nitelikler, benim yeni-yetmeliğime kıyasla çok daha zarif görünüyordu. *Dörtlerin Yemini*’ndeki ilk cümleleri ele alalım: “Sherlock Holmes, şömüne rafının köşesinden şişesini ve düz maroken kılıfından da enjektörünü aldı.” Benim dedektifim bir bağımlıydı; ama afili bir bağımlı. (“Maroken” ve “afili” gibi sözcükler için yakınımda hep bir sözlük bulundururdum.)

Yine de *Sherlock Holmes’un Meşhur Davaları*’nda benim rollerimden daha öte bir şeyler vardı. Sonunda Conan Doyle’un gizem dolu hikâyelerinden öğrendiğim şey maharet değil, özgürlüktü: Bağımsız bir zekânın çekiciliği!

Bu Victoria dönemi İngiltere'si, karanlığı ve kan gölüyle tamamen bana aitti. Holmes “Keskin ucu hedefe ulaştır, minik pistonu aşağı it,” dediğinde ürperirdim; iğneyi ve vücuda girişini hayal etmek benim işimdi. Watson'ın centilmen bir hava taşıyan kahramanlığı ve Lestrade'ın sıradanlığı... Hepsi, el dokuması yün halıda sessizce uzanan küçük çocuğun hayal gücüne aitti. Bu nedenle benim Holmes eğitimimin yalnızca bir kısmı genel kültürle ilgiliydi: Ku Klux Klan örgütünün rütbe sembolleri, fundalık ara-zilerin havası ve tümdengelim prensibi. Aynı zamanda ve daha da önemlisi: Zihnimin kendi gayretiyle eğitilmesi.

Conan Doyle sayesinde bu tuhaf dünyanın var olmasına ön ayak oldum. Yazar, eğlenceli bir amcadan çok bir işbirlikçiydi. Benim, okulun can sıkıcılığı ve evdeki şiddet havasından kurtuluşumu sağlamlaştırmak amacıyla bir araya geliyorduk.

Holmes ilk kitabım değildi. Vladimir Nabokov'un *Konuş, Hafıza* kitabında sözünü ettiği “vaat edilen bölge”ye çoktan ulaşmıştım. Yani “sözcüklerin sahip olmaları gereken anlamlara sahip oldukları yer”e. Ailem konuşma balonlarında yazanları dillendirmeyi reddedince “Asteriks” maceralarını okumayı öğrendim. Sözcük oyunlarını ve yumruk yumruğa kavgaları istiyorsam, metni kendi kendime çözebilmem gerekiyordu. Başucumda, tavşan yemek yerine çorba içen bir aslan, endüstriyel hava kirliliğine karşı olan dinazorlar ve pasifist boğa Ferdinand bulunurdu. Bunlar önce alıştırmaya sonra da zaman geçirmeye yaradı. Tıpkı, açgözlülükle okuyan Germaine Greer gibi ben de kâğıttaki sözcüklerle meşgul oldum. Bu, meraktan çok

hırsla benzer bir dürtüydü. Bu arzular, karikatürleri ve la-zanyayı aynı iştahla tükettiğim sırada *Garfield* sayesinde bir araya geldi.

Ama *Sherlock Holmes'un Meşhur Davaları* ile yeni bir üstünlük hissi ve bu keşfe dair bir hazza sahip olmuştum. Bir yanım Holmes'u efsanevi ve tarihsel bir kahraman olarak görüyordu ve Michael Chabon'un "gerçek ve kurgunun mutlu karmaşası" olarak tabir ettiği şeyin tadını çıkarıyordum. Gelişmekte olan ve biraz şaşkın bir diğer yanım ise yalnızca itaat etmekle yetiniyordu. Kâğıt üzerindeki bu koyu renk işaretlerin keyfini sürmenin ya da görmezden gelmenin, onlara değer vermenin ya da onlardan kaçınmanın tamamen bana bağlı olduğunun farkına varmıştım. Güçlü yanımı ilk kez, keş bir dedektif sayesinde keşfetmişim: Ben bir okurdum.

Büyü

Bu günlerden otuz sene sonra, kitaplığım bu hayali özgürlüğün sonucunda keşfettiklerimle dolu. Bu yazarlar için, yazılı sözcükler yeni bir özgürlüğün başlangıcı olmuştu: Daha büyük bir farkındalıkla düşünmek, algılamak ve hissetmek.

Gençken okuduğum roman yazarı William Gibson'ın raftaki güncel yeri, Ian Fleming'in ergen gerilimleri ve Harry Harrison'ın galaktik hicivleri arasındaydı. Küçükken aynı benim gibi Sherlock Holmes'tan etkilenmiş olan Gibson, monoton banliyö mahallesini, adım adım Victoria

dönemi İngiltere'sine çevirmişti. “Her yönde, sınırsız sayıda benzer bina olduğunu hayal edebiliyordum,” diye *The Paris Review*'a anlatmıştı Gibson, “ve ben Sherlock Holmes'un Londra'sındaydım.” Gibson için, Conan Doyle'un hikâyeleri kaçış ya da eğlenceden fazlasıydı. Onu uydurmaya teşvik ediyorlardı.

Gibson'ın iki raf altında bulunan Türk romancı Orhan Pamuk ise sıkıntı gözyaşlarından kurtulmak ve gerçekte yüzleşmekten kaçmak için okuduğunu anlatıyordu. Romancı, *Öteki Renkler*'de kendini (tıpkı benim de yaptığım gibi) “okumayanlara göre daha büyük bir derinliğe sahip olma” konusunda tebrik etmişti. Bu, bir yandan çocuksu bir kendini beğenmişlik olsa da bir yandan da işin içine giren emeğe, siyah mürekkebi aydınlatılmış bir gösteri salonuna çevirebilmeye şapka çıkarmaktı. Pamuk, küçük bir okurken, sözcüklerle işbirliği yaptığı zamanlarda tadını çıkardığı “yaratıcının saadeti”nden de bahsetmişti.

Pamuk'un iki bölüm ve bir yüzyıl kadar gerisinde ise Amerikalı roman yazarı Edith Wharton bulunuyor. Çocukken babasının kütüphanesine ilk kez çağırıldığında karşısına gizli bir sığınak, kendi deyimiyle bir “krallık” çıkmıştı. “Kendi içimde, kimsenin dahil olmasını istemediğim gizli bir inziva gibiydi,” diye yazmıştı *A Backward Glance* kitabında. Bu içe kapanıklıktan ötesiydi. Alfred Tennyson, Alexander Pope ve Algernon Charles Swinburne şiirleri, John Ruskin eleştirileri ve Walter Scott romanlarıyla Wharton, heyecanlı yeni temalar ve ritimlerle oynama fırsatı bulmuştu. Okumanın, büyüdükçe edindiği yeni kişiliğini şekillendirdiğini yazdı ve buna da “tuhaf iç

dünyamın müziği” diyordu. Romancı, sararan sayfalarda kendini daha çok bulduğuna inanıyordu.

Kitapları, Wharton’ın yarım metre solunda istiflenmiş on sekizinci yüzyıl filozofu Jean-Jacques Rousseau, dul kalmış babasıyla gecenin geç saatlerine kadar romantik romanlar okumuştur. Hikâyeler sayesinde ilk kez kendi zihninin ayırıcına varmıştı. “Ancak ilk okuduğum şeyleri ve onların üzerimdeki tesirlerini hatırlıyorum,” diye yazdı *İtiraf* kitabında: “Kendi hakkımdaki şuurum fasılasız bu zamandan başlar*.” Buradaki önemli nokta yalnızca Rousseau’nun duygularının romanlar tarafından teşvik edilmesi değil, onun da o romanları *kendinin* saymasıdır. Filozof, (karakter gereği) kendi aşırı duygusal eğilimiyle ilgili kurguyu suçlasa da küçük Jean-Jacques’ın içinde uyanan başlıca şey melodramdır.

Rousseau’nun bir altındaki rafta modern filozof Jean-Paul Sartre bulunuyor. O da edebi otoritesini, Paris’e tepeden bakan bir dairenin altıncı katında dedesinin kitaplarını karıştırırken keşfetti. Sözcükler, oğlan çocuğuna kendi üzerinde bir egemenlik bahşetti. Artık o, kâinata sözcükler aracılığıyla yaşam bahşeden bir egemendi. “Evren ayaklarımın altında seriliydi ve her şey, alçakgönüllülükle bir isim dileniyordu; bu isimlendirme, onu yaratmak ve almak gibiydi,” diye yazmıştı. Sartre aynı zamanda kovboy romanları ve dedektif çizgi romanları biriktiriyordu. Bu türlerde barınan kahraman tiplerini (dünyaya karşı yalnız bir adam) yıllar sonra bile felsefesinde yerini korudu.

* *Batı Klasikleri, İtiraf* I J. J., Rousseau, Milli Eğitim Yayınevi,1990, sf:7.

Kütüphanemde de Sartre'a gerçek hayatta olduğu gibi yakın olan Simone de Beauvoir, kitapların verdiği güveni hatırlatıyordu. Sadece uysal burjuva ahlakları nedeniyle değil, aynı zamanda *ona* boyun eğdikleri için. “Söylemeleri gerekenleri söylediler ve başka bir şey söylüyormuş gibi yapmadılar, ben orada değilken suskun kalırdılar,” diye yazmıştı Beauvoir *Bir Genç Kızın Anıları* kitabında. Kitaplar, kendi yazarları yerine Simone'dan ikna ve sanat-kârlık beklediler. De Beauvoir bu durumu “basılı sembollerini hikâyelere çeviren bir büyü” olarak tanımladı: Okur olmadığı anda büyü sona ererdi.

Edebi gücün keşfi söz konusu olduğunda herkese uyan bir kalıp yoktur. Dönemin tuhafıkları, aile ve psikolojiyle ilişkili pek çok etken okumaya etki eder. Sartre gibileri aydınlanmayı egemenlikte bulur. Gösteriş, narsisizm ve korkaklık söz konusu olabilir (ama benden bu kadar söz etmek yeter). Çoğu durumda olay, filozof Herbert Marcuse'un “tatil gerçekliği” diye tanımladığı şeydir: Sıradanlıktan iltica etmek. Charles Dickens bu durumu gençliğinin “başka bir yer ve zaman umudu” olarak betimlemişti. Ancak Dickens'ın ileri dönemdeki ünü gösteriyor ki gençlikteki bu kitap aşkı, gücün keşfiyle çakışıyor. Çocuk farkındalık kazanıyor. Hem de yalnızca dedektiflerle dolu dünyaların, Galyalıların ve boğaların değil, aynı zamanda kendisinin, yani yaratıcılığı sayesinde bu dünyaları var eden okurun da farkına varıyor. Okumak daha hırslı bir zihinle tanışmak anlamına geliyor.

İki Özgürlük

Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?’de*, “Sanat, yalnızca başkaları tarafından ve başkaları için yapılır,” diye yazar. Filozofun argümanı, yazarların kendileri için yazamayacağı değildir. Her sözcük elden kaçarcasına çıkar; zorba editörler ve okurların insafına kalır. Henry James bir mektubunda bu durumu “geç kalmış nüshamı akıttığım (...) aç işkembe” olarak tanımlamıştır.

Sartre’in gerçekte söylemek istediği, bir yazının ancak yarısının yazar tarafından tamamlanabileceğidir. Okuru olmadan metin, yalnızca bir duygu akımı, açık ve koyu cisimler bütünüdür.

Bu, normal hayatın budalaca bir ihtiyaç gösterisi olduğu anlamına da gelmez. Hissiyat insanlar için her zaman anlamlıdır. Biz anlama ihtiyaç duyan canlılarız ve evren hiçbir zaman çıplak bir gerçeklik olarak anlamlandırılmaz. Ama belirgin dünya bir şeylere sürekli atıfta bulunmaz, çoğu zaman işaretlerin üstü kapalıdır. Sartre günlük hissiyatı, “İçinde hafif bir neşe, ürkek bir üzüntü vardır; barındığı loş anlama yaklaşır ya da yakınında duman gibi titreyerek durur,” diye anlatmıştır. Dil, parlak ve keskin bir ışık yayarken günlük hayatın puslu bir havası vardır.

Harfler, bunu dikkati kendilerinden öteye çekerek başarırlar. Metni değil, metnin özünü okuruz. “Gözlerimizin önünden geçen sözcükler birer düzyazıdır, tıpkı güneşe tutulmuş bir cam gibi,” der Sartre, şair Paul Valery’den alıntı yaparak. Sözcükler bir çeşit geçittir. Gerçekliği şekillendirirler ama biz baktığımızda görünmez olurlar.